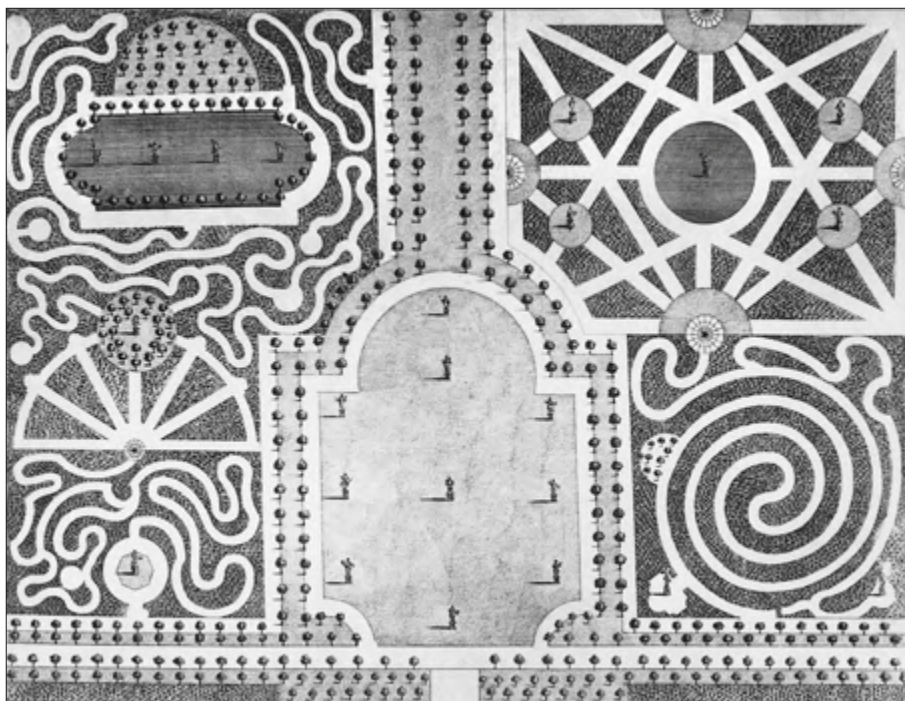

nych latach były przekształcane i rozwijane przez kolejnych planistów. Bridgeman opierał się w swoich realizacjach na wskazaniach głoszonych przez Addisona i Pope'a. Obok wprowadzenia naturalnych form roślinnych i krętych dróg, istotne znaczenie miało zastosowanie tzw. aha (haha). Aha to ukryta granica ogrodu uniemożliwiająca jej przekroczenie, a jednocześnie nie przesłaniająca widoku na okolicę. Przyjmowała często postać rowu, tarasowego uskoku na stoku, a na równinnym terenie – fosy bądź stawu. Dzięki aha ogród stał się otwarty na zewnątrz, a tym samym uzyskano możliwość wielorakich jego powiązań z otaczającym krajobrazem. Stąd też działalność Bridgemana nie tylko ugruntowała dotychczasowy proces kształtowania się formy ogrodu krajobrazowego, ale również oddziaływała na dalszy jej rozwój.

Charakterystyczną cechą założen Bridgemana było również pozostawienie drzew wolno rosnących oraz likwidacja różnego rodzaju strzyżonych form roślinnych.

Fosa lub aha jest tworem myśli francuskiej. Znana była już wcześniej, a zapożyczona została z układu fortyfikacji. Nazwa aha miała być według wyjaśnienia Le Blonda wyrazem zdumienia ludzi na widok niespodziewanej przeszkody uniemożliwiającej dalszy spacer. Innowacją Bridgemana było zastosowanie tego motywu w szerokim zakresie do rozwiązań ogrodowych. Zasadniczą właściwością urządzenia aha było to, że zapewniało ono rozgraniczenie fizyczne obszaru ogrodu, a jednocześnie nie stanowiło przegrody optycznej, nie zasłaniało widoku z ogrodu na otaczający krajobraz. Funkcję aha spełniały więc zarówno fosy z ogrodzeniem na ich dnie, kanały wodne i strumienie na obrzeżu ogrodu, uskoki terenowe itp.

Ryc. 74. Typowy plan ogrodu, wg Batty Langleya

W okresie pierwszych realizacji Ch. Bridgemaana pojawiły się także traktaty specjalistyczne obejmujące wstępne wskazania do kształtowania nowych ogrodów. Z reguły mają one charakter przyczynkowy, przedstawiają cząstkowe zalecenia (opisowo lub graficznie) dotyczące wybranych elementów, a nie całości kompozycji ogrodowej. Taki charakter mają opracowania o ogrodach S. Switzera (*Iconographia Rustica*, London 1718), który obok tradycyjnych rozwiązań przedstawionych graficznie wprowadził także niektóre uwagi w formie opisowej o nowych ogrodach, a zwłaszcza o zaprzestaniu stosowania szczelnych ogrodzeń i o ograniczeniu rozwiązań regularnych do najbliższego otoczenia budowli głównej. Typowy dla wczesnego okresu traktat Batty Langleya (*New Principles of Gardening...*, London 1728) zawiera wiele projektów teoretycznych ogrodów o tradycyjnych układach ogólnych, ale w których są widoczne konkretne propozycje nowych rozwiązań niektórych elementów. Dotyczy to zwłaszcza: krętych dróg wewnątrz boskietów, częściowo falistych zarysów boskietów od strony zewnętrznej oraz sadzenia wolno rosnących i nieregularnych grup drzew, zamiast sal ogrodowych (ryc. 74).

Ogrody krajobrazowe rozwinięte

Pierwszym, który konsekwentnie i w pełni wprowadził nowe zasady do rozwiązań ogrodowych, był William Kent (1685–1748). Wprawdzie jego poprzednicy: Addison i Pope oraz inni nakreślili kierunek tych przemian, a Bridgeman poczynił próby częściowej ich realizacji, jednak całkowity efekt stworzenia ogrodu krajobrazowego przypadł w udziale Kentowi. Nieco później, główny piewca ogrodów krajobrazowych opartych na pięknie naturalnym, William Mason, w swoim poemacie o ogrodach angielskich (*The English Garden*, 1772), szereguje głównych ich twórców nazywając Bacona prorokiem, Milтона heroldem, zaś Kenta – obok Addisona i Pope’a – mistrzami nowoczesnego ogrodnictwa i dobrego smaku. Kent był malarzem i architektem, ale zasłynął przede wszystkim jako twórca ogrodów krajobrazowych.

Ogród, według Kenta, powinien łączyć się z otaczającym krajobrazem. Aby uzyskać powiązanie z obszarem zewnętrznym, bardziej dzikim, w jedną całość, musi on być naturalny, pozbawiony swojej dotychczasowej barokowej regularności i symetrii. Poszczególne jego elementy nie powinny odbiegać zbyt od form występujących w przyrodzie; natomiast zewnętrzna część parku poza ogrodzeniem wymagała uporządkowania, żeby bardziej harmonijnie łączyć się z ogrodem właściwym. Punktem wyjścia dla sposobu ukształtowania ogrodu stał się charakter otaczającego krajobrazu. Jednocześnie ogród rozprzestrzeniając się, przechodził w park i przenikał w krajobraz. W tym tkwi jedna z bardziej zasadniczych różnic między ogrodem barokowym a krajobrazowym, jak też nowatorstwo Kenta, u którego punktem wyjścia nie było nawiązywanie do budowli mieszkalnej, lecz do otoczenia krajobrazowego dla wydobycia uroku piękna naturalnego.

Zgodnie ze wskazaniem Pope’a, zażyłego przyjaciela Kenta, ogród był traktowany w taki sam sposób jak w malarstwie krajobrazowym. W kształtowaniu ogro-